

Л.Г. Безумова пояснює приблизно такий факт зміною співвідношення особистісних цінностей і потреб в напрямку підвищення значущості цінностей гуманістичного спрямування особистості в процесі навчання вже до четвертого курсу. Зростає значущість цінностей розвитку себе, соціальних контактів, духовного задоволення, а зменшується цінність престижу, матеріального благополуччя [2, с.25]. Однак переважну частину вибірки в нашому випадку складають студенти 1-3 курсів, тому отриманий результат пояснюємо їх особистісними особливостями – вираженістю фасилітативного потенціалу, а не віковим розвитком та професійним становленням.

Робота з розвитку у людей саме таких ціннісних орієнтацій, яка проводиться не тільки в окремих тренінгових групах та ін., а й на рівні формування гуманістичних суспільних цінностей безсумнівно призведе до розвитку фасилітативного потенціалу людини – в першу чергу його актуалізаційної складової. Проведена нами експериментальна робота дозволила встановити коло ціннісних орієнтацій, розвитку яких потрібно приділити першочергової уваги.

ЛІТЕРАТУРА

1. А. с. Тест-опитувальник фасилітативного потенціалу особистості / М.Й.Казанжи. – №30817; заявл. 31.08.2009; опубл. 30.10.2009.
2. Безумова Л.Г. Социально-психологические факторы соотношения и изменения личностных ценностей и потребностей студентов: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. психол. наук: спец 19.00.05 «социальная психология» / Л.Г.Безумова. – Саратов, 2009. – 25 с.
3. Казанжи М.И. Ценностные ориентации лиц с определенной спецификой фасилітативного потенциала: материалы I Междунар. научной интернет-конф. [«Гуманитарная картина мира в системе современного знания»], (Караганда, Казахстан, 1 сентября – 31 октября 2009г.). – Караганда: Центр гуманитарных исследований, 2009. – С. 92-95.
4. Кондрашихина О.О. Формування здатності до фасилітаційних впливів у майбутніх практичних психологів: дис. на здобут. вчен. ступ. канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «педагогічна та вікова психологія» / О.О.Кондрашихіна. – Київ, 2004. – 239 с.
5. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие. // Под ред. Д.Я. Райгородского. – Самара: Издательский Дом «БАХРАХ-М», 2002. – 672 с.
6. Стасюк У.Л. Професійно значущі цінності майбутніх психологів / У.Л.Стасюк // Актуальні проблеми психології. – 2009. – Т.7. – Вип. 21. – С.205-210.
7. Чуба О.Є. Трансформації життєвих цінностей педагога на сучасному етапі розвитку суспільства / О.Є.Чуба // Актуальні проблеми психології. – 2009. – Т.7. – Вип. 21. – С. 230-234.
8. Шнуренко Т.И. Ценностные ориентации студенческой молодежи как результат межпоколенной преемственности: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. психол. наук: спец. 19.00.05 «социальная психология» / Т.И.Шнуренко. – Курск, 2009. – 31 с.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ В КОНТЕКСТІ СОЦІОНОМНОСТІ ПРОФЕСІЇ

Каламаж Р.В. (м. Острого)

1. Вимоги сучасного суспільства формують запит на саморозвиток особистості. Означене актуальне для сфери професійної підготовки фахівців, зокрема майбутніх юристів. Недооцінка факторів саморозвитку особистості під час управління процесом становлення професіонала порушує її формування (О.Саннікова). Наголошується на завданні переведення студента із суб'єкта навчання в суб'єкта творчого самонавчання (Л.Б.Шнейдер), що можливо при належному рівні сформованості професійної ідентичності, професійного Я-образу, професійної Я-концепції.

2. Необхідною умовою творчого саморозвитку в юридичній професії у напрямку професійної майстерності, на протиположності полюсній характеристиці – професійній деформації є трансформація Я-концепції від егоцентричної та категорійної до діалогічно-орієнтованої. Вихідним положенням обґрунтування запропонованої нами типології слугує віднесеність юридичної діяльності до професій типу «людина-людина» (Є.О.Клімов, О.М.Бандурка та ін.), або в іншій термінології, до соціономних (комунікативних) професій (О.П.Саннікова та ін.), пов'язаних з постійною взаємодією з людьми. При цьому часто суб'єкт впливу виступає не тільки в якості мети, але й засобу для отримання відчуженого продукту в результаті сумісної взаємодії (отримання інформації, підписання угоди тощо). Означене підвищує вимоги до морально-етичних якостей, особистісної відповідальності юристів, почуття обов'язку, співвіднесеності власних цілей з інтересами інших. Критерії детермінанти саморегуляції пов'язані з усвідомленням меж між сферою Я і сферою не-Я, що презентує оцінно-ціннісні ставлення до інших людей. І.Д. Пасічник вказує на те, що в сучасних моделях Я-концепції, Я-образу ігноруються процеси мислення. Це становить особливу проблему в контексті актуальності формування об'єктивно мислячого професіонала, вільного від егоцентричної спрямованості. З пізнавальної позиції егоцентризм здатний трансформуватися в особистісну властивість (Є.В.Гейко), яка своєю чергою проявляється в спілкуванні та взаємодії з іншими людьми як зосередженість на власному Я, намагання виокремитись, самоствердитись за рахунок інших, часто шляхом приниження їх людської гідності (М.Й.Боришевський). Натомість діалогічна установка відносно себе та до інших становить гуманістичну альтернативу імперативним та маніпулятивним установкам у професійних мікро- та макростосунках.

Виходячи з праць І.Д.Беха, М.Й.Боришевського, В.Л.Зливікова, С.Д.Максименка, В.В.Москаленко, Т.В.Кушнірової, І.Д.Пасічника, М.Яримович, Й.Рейковського та ін, вважаємо, що розвиток адекватних суб'єктивних передумов формування професійної Я-концепції (диспозиційна рефлексивність, децентрація, гетерогенність стандартів оцінювання, інтер- та інтрадіалогізм, ієрархія системи ціннісних орієнтацій) є актуальною задачею забезпечення особистісно-професійного розвитку майбутніх юристів.

Запропонована схема (див.таблиця 1) включає такі особистісні рівні, як когнітивний, смисловий, рівень ставлень, регулятивний, наповнені відповідним змістом суб'єктивних передумов, що проявляються в особливостях регулюючої спрямованості Я-концепції. В основі діалогічної Я-концепції – система критеріїв та стандартів оцінювання як важливий інструмент взаємодії зі світом.

3. Аналіз праць соціально-когнітивного напрямку, присвячених дослідженню таких когнітивних одиниць Я-концепції, як Я-схеми, що репрезентують інформацію про свої атрибутивні особливості (Х.Маркус, М.Яримович, Дж.Капрара, Д.Сервон, М.Камінска-Фельдман та ін.) призвів до висновку, що показники, які характеризують схеми Я у співставленні з показниками схем «Інші», «Чужі» тощо можуть використовуватись для оцінки основних тенденцій щодо внутрішніх суб'єктивних умов розвитку Я-концепції в напрямку егоцентризму, категоріальності чи діалогізму. Відповідно нами узагальнено і виокремлено такі показники Я-схем:

- змістовий обсяг – загальна кількість самоатрибуцій, що відображає диспозиційну рефлексивність;
- когнітивне відокремлення Я – пізнавальна репрезентація своєї особи відокремлена від пізнавальних репрезентацій, що стосуються інших людей;
- ступінь прототиповості, є в відношеннях кількості відмінних (не повторюваних) схематичних атрибутивних ознак, у виокремлених особою в самопрезентації, до кількості ознак, схожих з іншими людьми;
- гомогенність/гетерогенність оцінювання. Проявом високого ступеня гетерогенності стандартів оцінювання є генерування аргументів з різною валентністю;
- негативна/позитивна валентність схем.

**Трансформація Я-концепції майбутнього юриста в полюсному просторі
«професійна деформація-професійна майстерність»**

ПРОФЕСІЙНА ДЕФОРМАЦІЯ	Егоцентрична Я-концепція	Категорійно-орієнтована Я-концепція	Діалогічно-орієнтована Я-концепція	ПРОФЕСІЙНА МАЙСТЕРНІСТЬ
	1. Особливості само- й світосприйняття та пізнання			
	«Пізнавальна лін»», Пізнавальна генералізація	Пізнавальна категоризація	Пізнавальна індивідуалізація	
	2. Особливості ставлень та самоствавлень			
	Турбота про користь собі, людина сприймається об'єктно (рівень егоцентричних смислів)	Сприйняття «Своїх» як самоцінностей, «Чужих» - об'єктно (рівень групоцентричних смислів)	Свобода від егоцентризму та групових інтересів, розвиток діалогічної установки у самоприйнятті та сприйнятті інших (рівень просоціальних смислів)	
	3. Особливості ціннісно-смыслові сфери			
	Недиференційованість цінностей; гомогенність самооцінювання; переважно негативне атрибування інших	Залежність від цінностей групи; гомогенність оцінювання	Ієрархічність системи ціннісних орієнтацій; гетерогенність оцінювання (у т.ч. розвиненість критеріїв професіоналізму)	
	4. Регулююча спрямованість Я-концепції:			
Мотивація до визнання за будь-яку ціну, до фаворитизації.	Мотивація до прояву конформності, переважно адаптивний, нетворчий характер реалізації власного Я.	Мотивація до самопізнання, творчості, самореалізації, самоактуалізації		

4. Емпіричне дослідження за участю студентів-юристів, що навчаються на 1, 3 та 5 курсах правового факультету Національного університету «Острозька академія» мало на меті порівняння гетерогенності оцінювання схем «Я» та «Інші» у різних рівнях прототиповості Я (виражає ступінь когнітивного відокремлення Я). Було виділено чотири групи осіб за показниками прототиповості Я (див. Таблиця 2):

Таблиця 2

**Розподіл учасників опитування за рівнями прототиповості
(когнітивного відокремлення) Я та його середні показники**

Рівень прототиповості Я	1 курс, к-сть осіб у %	Середній показник	3 курс, к-сть осіб у %	Середній показник	5 курс, к-сть осіб у %	Середній показник
Низький (від 0 до 0,35)	20	0,24	5	0,27	18	0,30
Середній (від 0,35 до 0,70)	40	0,50	20	0,60	18	0,52
Вище середнього (від 0,70 до 1,05)	25	0,88	30	0,94	29	0,79
Високий і дуже високий (вище 1,05)	15	1,61	45	1,78	35	1,81

Помітно, що відсоткова представленість осіб з високим рівнем відокремлення Я досить різко зростає на 3-му та 5-му курсах. Іншими словами, серед студентів старших курсів помітно більше осіб, в самоописах яких переважають

неповторювані атрибутивні ознаки. У даній вибірці також представлено набагато менше осіб із низьким показником когнітивного відокремлення Я серед студентів 3-го курсу. Це свідчить про закономірний розвиток у студентів старших курсів особистісної ідентичності, усвідомлення власної унікальності, відокремлення свого власного Я від оточення. Однак, високий ступінь когнітивного відокремлення власного Я тільки тоді можна вважати сприятливою передумовою особистісного і професійного розвитку, якщо він буде результатом неупередженого, критичного, гетерогенного оцінювання.

5. Порівняння гетерогенності оцінювання схем «Я» та «Інші» у розрізі різних рівнів когнітивного відокремлення Я виявило значно більшу загальну кількість негативних атрибутів в схемах «Інші», згенерованих переважно студентами 3 та 5 курсів навчання. Тому якщо результат відношення негативних характеристик до позитивних перевищує одиницю, це свідчить про переважаючу негативної валентності схеми «Інші».

З'ясовано, що серед студентів-юристів 5-го курсу з низькими показниками прототиповості Я спостерігається найвищий рівень негативного атрибутування інших, у той час як критерії самооцінювання мають позитивну гомогенність. Загалом у цій групі помітним є стереотипне протиставлення себе іншим людям, які не належать до сфери своїх, у той час як люди, що відносяться до сфери «Ми» атрибутовуються на рівні самооцінювання.

В групі з високими і дуже високими показниками когнітивного відокремлення Я, показники гетерогенності оцінювання значно відрізняються від попередньої групи. Зокрема, тільки для 37,5 % осіб притаманні високі показники гетерогенності особистого Я. Ще для 6 % осіб притаманною є негативна валентність Я-схем. Серед студентів 3-го курсу помітне дуже високе протиставлення позитивної схеми Я негативній схемі «Інших». Отже, в даному випадку високий рівень прототиповості Я не пов'язаний переважно із гетерогенністю оцінювання, а є, як показує контент-аналіз, наслідком, протиставлення позитивних самохарактеристик негативним характеристикам Інших, а також самозвинувачення, внутрішньої конфліктності, прагнення до дискредитації не-Я.

Таким чином, проведене дослідження засвідчило, що розвиток власної унікальності, неповторності повинен відбуватися паралельно з гетерогенністю самооцінювання, тобто стати результатом рефлексії. Значна частина студентів-юристів з низькими і дуже високими показниками когнітивного відокремлення Я потребує роботи зі зміни егоцентричної установки при самосприйнятті на діалогічну, що проявляється у протиставленні своєї унікальності іншим, подолання внутрішньої конфліктності уявлень про себе, прояснення можливих провідних способів психологічного захисту Я.

ЛІТЕРАТУРА

1. Jarymowicz Maria. Poza egocentryczna perspektywa widzenia siebie i świata / Jarymowicz Maria [red.]. – Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN, 1994.

2. Шнейдер Л. Реконструкция профессиональной идентичности: структурный и динамический аспекты / Л.Шнейдер. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rl-online.ru/articles/2-00/80.html>

3. Санникова О.П. Адаптивность личности: монография. / О.П.Санникова (в соавт). – Одесса: Издатель Н.П.Черкасов, 2009. – 258 с.

4. Злишков В.Л. Структурно-динамічна модель самоідентифікації викладача: проблеми пошуку/ В.Л.Злишков // Соціальна психологія. – 2008. – № 4 (30). – С.151-157.